

haastattelut

"Ei ole demokratiaa ilman valistuneita kansalaisia"

Foorumi. Tori. Yleistori. Siinä metaforia joita Yleisradion vielä tuore pääjohtaja Reino Paasilinna on käyttänyt luonnehtiessaan visioitaan radion ja television mahdollisuuksista.

Mutta mitä hän niillä pohjimmitaan tarkoittaa? Yksi tapa yrittää vastata tähän on kysyä sitä häneltä itseltään.

Yleisradion pääjohtajalla on yhä vain, niin kuin on ollut vuodesta 1968, Kesäkadun toimistotalossa käytössään seitsemännen kerroksen päätyhuone, josta avautuu näköala merelle.

Reino Paasilinna tulee tervehtimään minua touhukaana, mutta ei kiireisen, saati sitten stressatun tuntuise-
na. Virka-aika, tuo kuuluisa valtion virastoissa noudatettava työaika, on juuri päättynyt.

Eri pääjohtajilla on omat tapansa. *Eino S. Repo* aikanaan tarjosi haastatteloille olutta tai peräti viskiä, kun taas Paasilinnan pöydälle on katettu kahvit ja pikakusytävää. Pidän erityisesti Camembert-juustolla päällystetyistä kekseistä ja niitä natustelllessani yritän silmilläni tavoittaa sen skandaalimaisen ylellisyyden, jonka Paasilinna on halunnut itseään ympäröivän. Kuulemma. Lehtiin hän me uskomme.

Ylösnousemuskuvia

Kerron Paasilinnalle pikku sattumuksen journalistiikan peruskurssilta. Selostin päätoimittajan asemaa meidän journalistisessa järjestelmässämme ja korostin, että Yleisradion pääjohtajalla ei suinkaan ole samaa ohjelmien sisältöä koskevaa valtaa kuin on päätoimittajalla lehdessään. Ylin ohjelmaliittinen valta YLEssä on tietenkin hajautettu yksiköiden johtajille.

Tässä kohden terävän tuntuinen nuori mies keskeytti minut — niin kuin olin toivonut tehtävän — ja kysyi:

— Miksi Reino Paasilinna sitten on tämän vuoden alussa käyttänyt useita ohjelmaliittisiä puheenvuoroja ja vetänyt linjoja? Eikö hän näin ole antanut harhaanjohtavan kuvan omasta vallastaan?

Hyvä kysymys, sanoin. Ja siirrän sen pääjohtajalle itselleen.

Itse asiasta kuultuna hän myöntää puheenvuorojensa synnyttäneen hieman kitkaa myös yhtiön omassa piirissä. Samalla ne lisäävät hänen paineitaan.

— Monet ihmiset ja esim. lehtien pääkirjoitusten tekijät — hekin ovat ihmisiä — haluavat yksinkertaisen maailman ja selvät syylliset. Kaikkeen huonoon mitä Yleisradiossa tapahtuu olen syyllinen minä.

Mutta olet siis antanut tietien tahtoon myös aihetta tähän tulkintaan, vänkään yhä.

— Totta kyllä. Olen tehnyt sen siksi, että joka tapauksessa minut asetettaisiin julkiseen vastuuseen myös ohjelmapolitiikasta. Siitä en voi päästä irti enkä edes halua. Ohjelmayhtiön pääjohtaja istuu virassaan tyhjän panttina, ellei hän ota kantaa ohjelmaliittikkään.

Viivähdämme hetken puheenvuorojen vastaanotosta. Se on ollut suhteellisen myönteistä, huomautan. On mutta osaksi kierolla tavalla, Paasilinna jatkaa. Olen lutenut sellaisia tulkintoja, että nyt sitten vihdoinkin olen mukana jotenkin sanoutunut irti omasta aiemmasta toiminnastani, esim. ohjelmista jotka tein.

— On maalailtu ylösnousemuskuvia, Paasilinna nauhahtaa.

On jotakin hupaisaa sinänsä siinä asetelmassa, joka on osa tämän yhteiskunnan normaalia julkisuutta: sanomalehdet kommentoivat Yleisradiota, kiittävät, moittivat, ihmettelevät, antavat neuvoja. Tämä kaikki on sananvapauden nimissä moitteeton käytäntö. Mutta kuka tai mikä antaisi vastaavia neuvoja esim. Helsingin Sanomien, Aamulehden tai Turun Sanomien toimitusten johdolle?

— Tai missä spekulointisiin etukäteen noiden lehtien tulevilla päätoimittajavalinnoilla ja arvioitaisiin ehdolla olevia nimiä? Paasilinna lisää vettä myllyyn.

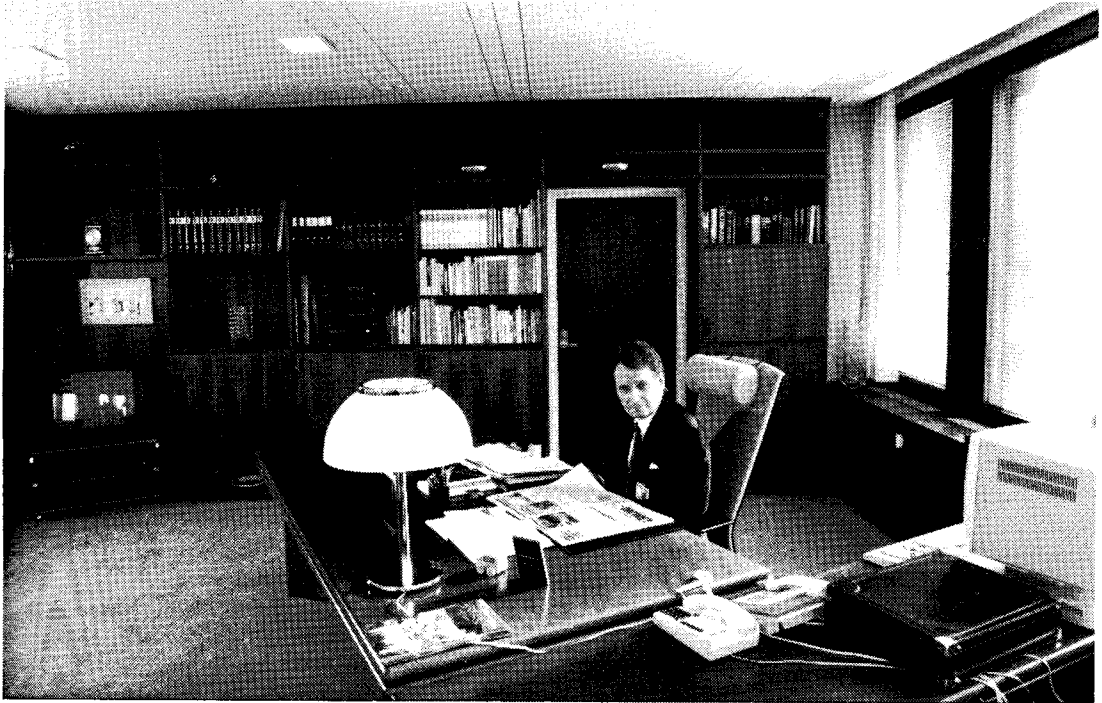
Aktivoiminen vastaan aktivoituminen

Se varsinainen syy, minkä vuoksi olen pyytänyt Paasilinnalta audienssin, on materialisoituna salkussani: sieltä kaivan nuo jo mainitut ohjelmaliittiset puheenvuorot. Olen pyynnöstä saanut ne käyttööni ennen haastattelun tekemistä.

Nipun päällimmäinen on Yleisradion hallituksen ohjelma yhtiön toiminnan kehittämiseksi. Avaan sen sivulta 2 ja luen suoran sitaatin:

"Yleisradio käsittelee ohjelmissaan tärkeitä kansalaisten elämään vaikuttavia yhteiskunnallisia, taloudellisia ja kulttuurisia kysymyksiä ja edistää näin julkista keskustelua.

Ohjelmatoiminnan keskeisiä tavoitteita on katselijoi-

Kuva: Seppo Sarkkinen

Nicolae Ceausescun työhuone, vai itämaisen öljysheikin? Joka tapauksessa lukija havaitsee ensi silmäyksellä loiston, kullan kimalluksen ja jalokivien välkkeen.

den ja kuuntelijoiden aktivointi luovaan tiedon hankintaan, omaehtoiseen mielipiteen muodostukseen ja kriittisen ajattelun kehittämiseen."

– Tuntuu tutulta. Tuntuu vieläpä hyvin tutulta, sanon. – Kansalaisten elämään vaikuttavat kysymykset on siis yhtä kuin Yrjö Ahmavaaran kehittäneet ja niistä myös Ohjelmatoiminnan säännöstöön muuteltuina siirretyt uutiskriteerit.

– Entä julkisen keskustelun edistäminen sitten? jatkan. – Jo pölyttyneen mutta yhä voimassa olevan OTS:n sivulta 2 voimme lukea mm., miten Yleisradion pitää "päästää eri ideologiset suuntaukset kuuluviin ja näkyviin ja antaa niiden edustajien vapaasti vaihtaa mielipiteitä keskenään." Julkisen keskustelun edistämistä siis, mitäpä muuta.

Paasilinnan toki ymmärtää yskän. Olen vihjaissut, että hän itse asiassa toistelee vanhan, koskaan toteutumattoman informatiivisen ohjelmapolitiikan ideoita. Hie-man eri tavoin muotoiltuna vain. Ja sehän taas on varsin köyhää.

Kun kysyn asiaa suoraan, Paasilinna kiistää lukeneensa uudelleen esim. *Yleisradion suunta* -kirjoja. Taustaan-sa ja yhteyksiään Reporadion aikaan hän ei tietenkään kiellä, mutta löytää croja 60-luvun lopun ajattelun ja

omien kannanottojensa välillä.

– Olen yrittänyt korostaa kuuntelijan ja katsojan mahdollisuutta oivaltaa asioita tiedon pohjalta. Informatiivinen ohjelmapolitiikka kai olisi ollut jotenkin ulkoa tuotua aktivoimista, kun itse taas lähdin sisälähtöisestä aktivoitumisesta.

Myönnän, että tuo erottelu tuntuu hyvältä.

Toisessa paperissa eli Pääjohtajan katsauksessa nimeltä Yleisradio – kansakunnan kohtaustaikka Paasilinna ohimennen muistaakin informatiivisen ohjelmapolitiikan, minkä hän oikein varustaa määreellä ns. Tuo politiikka "leimautui oppimestarina toimimiseen", hän sanoo.

Keskustelemme hetken tästä asiasta. Totta toki on tuo leimautuminen, ja eri asia on sen aiheellisuus tai aiheettomuus. Ainakaan täysin tuulesta temmattuja eivät nuo oppimestarisyytökset ole.

Yhtäkkiä keksin jotakin.

– Muistat historiasta Bourbonit, suvun joka ei mitään oppinut eikä mitään unohtanut. Jos joku tämän hetken suomalainen Bourbon kaivaisi naftaliinista informatiivisen ohjelmapolitiikan opit ja tarjoaisi niitä sellaise-naan journalismin tavoitteiksi, häntä ei kannattaisi kukaan eikä mikään. Poliittisella tasolla Deva torjuisi hä-

net yhtä voimakkaasti kuin Kokoomus ja päin vastoin. Oppimistarimaisuus on ruma sana kaikille.

Paasilinnalla on myös toinen näkökulma aikojen muuttumiseen. Hänen mukaansa 20-25 vuotta sitten Yleisradiolle monopolilaitoksena ei vielä haluttu sallia samoja journalistisia oikeuksia kuin lehdille, vaan radiolta ja tv:ltä vaadittiin yleisesti neutraaliutta. Tässä mielessä elämme parempia aikoja: Ylellä on oikeus ilmentää ammattitaitoisen journalismin pysyviä arvoja siinä kuin lehdilläkin.

– Rajoittavia säädöksiä tarvitaan vähemmän.

Mistä mittapuut laadulle?

Puheena olevista ohjelmajulistuksista puuttuu jotakin olennaista, mikä osoittaa että ainakaan suomalaisen tiedotustutkimuksen kehitys ei ole Paasilinnan pohdiske-luja ratkaisemiseksi hedelmöittänyt. Journalismi ja koko joukkotiedotushan on myös sosiaalinen suhde, mutta tätä aspektia eli yleisösuhteita ei papereissa oteta pohdit-tavaksi.

– Pitää paikkansa. Asia jätettiin tahallaan pois niis-tä, koska oikeampi järjestys on se, että me ensin tartum-me itseemme, otamme kannan asioihin jotka ovat itsem-me ratkaistavissa. Emme voi hoitaa pois kaikkia ongel-miamme yleisösuhteesta käsin.

Juutimme joksikin aikaa tähän asiaan. Kahvi kannus-sa vähenee, suuri talo on aivan hiljainen.

Kytken yleisösuhteen problematiikan Ylen 80-luvun tutkimustoimintaan.

– Nyt minun on oltava tarkka ja asetettava sanani harkitusti. On aivan oikein että yhtiön tutkimustyöstä vastaavat alkoi etsiä tuoreita yhteistyökumppaneita. Niitähan ei ainakaan Tampereen yliopiston vanhenevis-ta tiedotusopin professoreista olisi löytynyt, laitoksen nuoremasta polvesta sen sijaan olisi. Olennaista on elämäntapatutkimuksen ja tiedotustutkimuksen ymp-pääminen yhteen tavalla, jota ilmentävät kirjat *Kymme-nen esseetä elämäntavasta* ja *Elämää kuvavirrassa*. Kieh-tovia kirjoja ...

Intoudun kiittämään niitä. Mutta ei siinä kaikki.

– Jos kuitenkin uutis-, ajankohtais- ja dokumenttioh-jelmien muodossa tehtävä eräänlainen perusjournalismi yhä katsotaan tärkeäksi, noiden kirjojen anti ei riitä. Mi-tä viitteitä niistä saa journalismin kehittämiseksi?

Ja ongelma on vielä yleisempi. Jos 80-luvun tiedotus-tutkimuksen yhdeksi keskeiseksi löydökseksi arvioidaan yleisön oman aktiivisuuden löytäminen – on se uutta tai ei – ja merkityksen käsitteen nostaminen yhdeksi pe-ruskäsitteeksi, törmäämme täysin vastausta vaille jää-neisiin kysymyksiin.

Kuuntelijat ja katsojat kollektiivisesti ja yksilökohtai-sesti tuottavat kirjavia ja suuresti toisistaan eroavia mer-kityksiä, ja he tuottavat niitä myös sellaisten ohjelmien pohjalta, joita aikanaan syvästi halveksittiin kaupallise-na ylikansallisena massavihteenä. Dallas ja Dynastia, Napakymppi ja Hyvät herrat. Mitä aktiivijia ne ovat-kaan. Kaikki aktivoi. *Kaikki* ohjelmat. Mutta millä pe-rusteella mitään ohjelmia enää voidaan mistään kritiko-ida? Mistä löydetään laadulle, tasolle, paremmalle ja huonommalle mitään mittapuita?

Monotoninen ääneni saa tässä kohden väriä.

Löydämme helposti toisemme, Paasilinna ja minä. Hänkään ei usko, että elämäntapaesseisteistä olisi eri-tyistä apua ohjelmapolitiikan kehittämisessä.

Jotkut noista esseisteistä elävät jopa sen illuusion val-lassa, että kaukosäätimen avulla katsojat tekevät itse omat ohjelmansa, kunhan kanavia vain on kyllin paljon.

– Kanavia voi olla miten monta tahansa, Paasilinna huomauttaa, ja ne kaikki saattavat lähettää samantyypp-istä ohjelmaa. Kaukosäädin ei mitenkään vapauta kat-sojaa sidonnaisuudesta ohjelmien tuotantoratkaisuihin.

Paasilinna arvioi, että talon tutkimustoimintaa on 90-luvulla monipuolistettava. Siitä on saatava apua myös ohjelmapolitiikalle ja ohjelmien suunnittelulle.

– Niin kuin Sinä hetki sitten, niin minäkin painotan journalismia. Talon sisällä olen saanut kritiikkiä viihteen ja urheilun ...

– Viihdettä sekin.

– ... urheilun ja muun viihteen unohtamisesta poh-diskeluissani. Jos se on yksipuolista niin sitten olen nyt yksipuolinen.

Siispä puhumme journalismista. "Ei tarvita sattuma-vaan syväjournalismia", pääjohtaja sanoi katsaukses-saan. Käsitteet ovat hänen omiaan. Kun itsekin pidän niitä onnistuneina, keskustelustamme puuttuu jännitet-tä.

Sattumajournalismi, se jota ilmentävät esim. iltaleh-tien otsikkojulisteet eli lööpit, ei pysty tarjoamaan tietoa – paitsi sattumalta – mutta syväjournalismi pystyy. Tulkinta on omani. Paasilinna nyökkää.

Mietin, missä määrin vastapäätä minua istuva alan huomattava vallankäyttäjät on lukenut sitä tiedon arvon kyseenalaistamista, joka on sävyttänyt 80-lukua, tiedo-tustutkimuksen kehitystä ja maailmankatsomuksellisia ajatusvirtauksia yleensä.

Totta kai tiedon, suhteellisen "oikean" tiedon mitta-puut ovat osoittautuneet vielä vaikeammiksi kuin aiem-min kuviteltiin. Ei ole eikä ilmaannu neroa, joka konst-ruoisille esim. täysin tydyttävän totuusteorian. Toi-nen näkökulma ongelmiin on, että tieto, suhteellisen "oi-keakaan", ei välttämättä muutu minkäänasteiseksi toi-

ninnaksi. Se voi myös jättää passiiviseksi tai jopa laa-
naannuttaa.

Paasilinnan ensimmäinen tehtävä ei ole miettiä juuri
näitä asioita. Hän tuskin on edes leikitellyt sillä ajatuk-
sella, että ilmoittautuisi täysin relativistiseksi fenome-
nologiksi eli hallitsevan paradigman kannattajaksi, lunas-
taisi hyväksymisen.

"Tieto on valtaa, sanotaan. Mutta tietämättömyyden
ylläpito on jo vallan väärinkäyttöä." Siinä taas katkelma
Paasilinnaa.

Suullisesti hän täydentää ajatusta:

– Ei ole demokratiaa ilman valistuneita kansalaisia.

Kirjoittaessani tätä tekstiä pari päivää haastattelun
tekemisen jälkeen käyn välillä kuuntelemassa Suomessa
vieraillevaa *Peter Vihalemmiä*, virolaista tiedotustutkijaa
ja yhteiskunnallista aktivistia. Minusta tuntuu, että hän
saattaisi allekirjoittaa Paasilinnan äskeisen lauseen. Se
ei todistaisi lausetta oikeaksi, mutta osoittaisi vain, että
uutta Viroa ei pyritä rakentamaan absoluuttisella rela-
tivismilla, löyhällä opilla joka ei edellytä valistusta.

Kontrollin tori vai liberalismiin?

Maaliskuiseen Helsinkiin alkaa hiipiä alkuillan hämäreä.
Sanon, että otan esiin enää yhden asian, sen joka Paasi-
linnan puheenvuoroissa on tänä vuonna herättänyt eni-
ten huomiota. Kyseessä on Pääjohtajan katsauksen al-
ku:

"Yleisradio avaa ihmisten kohtauspaikan, foorumin
– yleistorin. Tarkoitukseni on luoda entistä paremmat
omaehtoisen tiedonhankinnan ja virikkeiden mahdolli-
suudet. Kansalaista voidaan johtaa harhaan, ellei hän
saa tietoa. Demokratiakin saattaa muistuttaa puudutus-
tilaa, jolloin voidaan puhua "tuudittautuneesta kansas-
ta". Siksi Yleisradiolta vaaditaan kykyä sekä hankkia et-
tä jäsentää tietoa. Näin tulisi päästä tietämättömyyden
holhouksesta yksilöllisen ajattelun vapauteen, manipu-
loinnista omaan harkintaan.

Yleisradio ei ole luonteeltaan pelkästään passiivinen,
uutishuippuja heijastava peili. Me emme ainoastaan hei-
jasta tapahtumia ympärillämme, vaan olemme välineen
luonteen vuoksi osa itse tapahtumaa kuvatessamme si-
tä. Ohjelmatoiminnan tavoitteena on kansalaisten akti-
vointi itsenäiseen tiedonhankintaan, luovaan mielipi-
teen muodostukseen ja kriittisen ajattelun kehittämi-
seen. Ne ovat kansakunnan selviytymisvälineitä."

Minua ei nyt niinkään innosta puhua heijastuksen kä-
sitteestä – paitsi että se ei merkitse passiivisuutta, vaan
päin vastoin mitä suurinta aktiivisuutta. Mutta tieten-
kään tuo heijastuksen kielikuva ei tyhjennä journalismin
eikä muunkaan joukkotiedotuksen mahdollisuuksia.

Foorumi, siitähän myös Vihalemmi juuri puhui. Yleis-
tori.

Olen kirjannut ainakin neljä julkisesti esitettyä Paasi-
linnan puheenvuoron ja nimenomaan torivertauksen
tulkintaa. Kyseessä on paluu 60-luvun lopun ohjelmapo-
liittisiin ajatuksiin, tai päin vastoin sanoutuminen niistä
irti tai kolmanneksi porvarillisen liberalismiin ilmenty-
mä. Neljäs ja nokkelin on *Saska Saarikosken* tulkinta: to-
ri on paikkana kontrollin yksi muoto, koska se saa olla
toiminnassa vain harvat määrätunnit ja silloinkin se, mi-
tä torilla saadaan myydä, on tarkoin säädelty.

Paasilinna naurahtaa.

– Tietenkään en allekirjoita mitään noista tulkin-
noista sellaisenaan. Minulle tori on demokratiaa: yhtä
matala kaikkien astua, ei kynnyksiä. Tori on paikka eri-
laisen informaation kohdata samassa tilassa. Tori sykkii
elämää.

Puhumme erilaisista toreista. DDR ennen maaliskui-
sia vaaleja oli yksi sellainen. Antiikin foorumit olivat to-
reja ja pohjoismaiden kärjäkivet.

– Torilla voidaan oleskella vain tulemalla sisäpuolel-
le, sekaan. Ulkopuolelle jääneinä emme ole torilla.

Eronneeko tämä sentään ratkaisevasti porvarillisesta
liberalismista? Ja jos eroaa, entä sitten? Oliko pahasta,
että DDR oli vaalien alusviikkoina tori? Mitä sen olisi
pitänyt olla?

Haastattelun tekeminen keskeytyy kaksi kertaa lyhy-
eksi hetkeksi puhelimen soidessa. Kummallakin kerral-
la soittaja on Anja Arstila-Paasilinna, pääjohtajan vai-
mo. Tuntuu olevan aviomiehen vuoro pistäytyä kotimat-
kalla kaupassa.

– Maitoa. Leipää. Mitä hedelmiä?

Perti Hemánus